

A lakodalom

A lakodalom az élet egyik legnagyobb és legfontosabb fordulata, ezért minden nép életében, szokásaiban kiemelkedett helye van. A néprajzi lexikon a következőképpen határozza meg az eseményt: „...a házasságkötés szokáskörének legfontosabb eseménysorozata, amelynek keretében maga a házasságkötés megtörténik. Egyéb elnevezései: menyegző, nász, lagzi. Rendezői a menyasszony és vőlegény szülei (örömanya és örömapa, búsanya, búsapa), akik a házasságkötés lebonyolításában segédkező lakodalmi tisztségviselők gyakorlati támogatásával nagyarányú házi ünnepség keretében, mulatási lehetőséget és lakomák (lakodalmi étkezések) sorát nyújtva hajtják végre, illetve szervezik meg a házasságkötéssel kapcsolatos cselekményeket.

A lakodalom folyamán történnek meg a házasságkötésnek 1894 óta az egyház és az állam által előírt formáságai, az esküvő és a polgári házasságkötés, továbbá a menyasszony átadása a vőlegénynek (menyasszonyvitel), befogadása a vőlegény családjába (menyasszony befogadása), az elhálás (menyasszonyfektetés) és ennek megtörténte után a menyasszony asszonnyá válásának formai kifejezése (menyecske, kontyolás)...”¹

A fentiekben röviden fel vannak sorolva azok a szokások, szereplők, amelyek meghatározzák e fontos társadalmi eseményt. Jelenleg kevés szokás maradt fenn, egyesek teljesen eltűntek, némelyek egymásba olvadtak s így maradtak fenn az utókor számára, másokra már csak az idősek emlékeznek.

A szokásanyag változásának több tényezője van: ez lehet a társadalmi helyzet, a vallás, de legfőképp az újra, a divatosra való törekvés. Olyan nyugati szokások szivárogtak be a hagyomány közé, amelyek teljesen eltörölték, helyettesítették az eddigi szokásokat. Az utóbbi tényezőnek a hatása érződik a legjobban manapság. Csak szórványosan, az elszigeteltebb, vagy erősen hagyományőrző falvakban őrizte meg tisztaságát a szokásanyag: egy évszázad alatt nagyon keveset változott.

¹ MNL: Lakodalom

Dolgozatomban bemutatom, hogyan zajlott le egy mezőségi lakodalom, mennyire változott a szokásanyag, milyen szokások voltak, milyen szokások maradtak fenn; ezen belül ismertetem a lakodalomhoz tartozó dalokat.

Az északmezőségi lakodalom mozzanatai

A falusi közösség egyik legkedveltebb eseménye a lakodalom. Ez az az alkalom, amikor a rokonság apraja- nagyja összegyűl, együtt ünnepel, együtt mulat. A falusi társadalmi kapcsolat nagyon szoros. Mindenki mindenkit ismer, a fiatalok már iskoláskoruk óta ismerik egymást, együtt játszanak, együtt vesznek részt a gyülekezeti életben, együtt járnak különböző szórakoztató alkalmakra. Ilyenkor fűződnek a barátságok, és döntenek el a fiatalok, hogy házasságra lépnek. Miután ezt eldöntötték, akaratukat a szülőkkel is közlik.

Ezzel egyben megkezdődik a lakodalom első számú mozzanata, a háztűzlátás. Manapság nem annyira aktuális, régebb viszont nagyon fontos volt. Miután elhatározták a fiatalok, hogy egybekelnek, esküvő vagy jegyváltás előtt a vőlegény szüleivel együtt meglátogatta a menyasszonyos házat. Ha meg voltak elégedve a menyasszony hozományával, elfogadták a házasságkötésüket és megbeszélést, leszögezték az esküvő napját.

Az esküvői előkészületek egyik nagyon fontos szokás a vőfélypálca és a kosár díszítése. A vőfélyek közül kettő a menyasszonyt, kettő a vőlegényt képviseli. Igen nagy szerepük van az lakodalom leforgása alatt, amint a továbbiakból kiderül. Az esküvő előtt egy héttel a fiatalok összegyűlnek a menyasszonyos háznál. A találkozás fő célja a vőfélypálca és a tojásos kosár díszítése. Vasárnap reggel a vőfélyek népviseletben, bokrétás kalappal, piros pántlikás mellénnyel indulnak el házról házra, kihirdetik az ifjú pár szándékát, verset szavalnak, majd meghívják a ház gazdáját és családját az esküvőre. A vőfélyeket fáradságukért tojással fizetik meg. Sajnos a szokás már kihalóban van, a vendéghívás már nem a vőfélyek szerepe, hanem a fiatal páré.

A lakodalom egyik fő mozzanata az ajándékvivés. A falubeliek tyúkot, lisztet, tojást, olajat, cukrot, rizset visznek a vőlegényi és a menyasszonyi házhoz. Ez szintén a

falú összetartását, segítőkészségét bizonyítja. Aki ajándékot visz, az rendszerint ott lesz a lakodalomban.

Régebben, az esküvő előtti napon, péntek este, vagy szombat este volt a menyasszony búcsúja, más néven a sirató. Páll Erzsébet így emlékezik vissza az ördögösfüzesi siratóra: *„Miután jegybelépett a menyasszony a vőlegénnyel, akko ki kellett várják a menyasszony idejét, hogy ki volt tűzve mikor lesz megtartva az esküvő. Hát akkor az asszonyok már összegyűltek annak előtte jóval egy héttel és akkor készítették a menyasszonyt: a kelengyéit, a párnáit egyengették, a varrásos dolgokat, mindent szettek, rakták rá az ágyra. Akkor aztán megkezdődött a sirató. A sirató tartott az este és másnap este, nappal is tartott egészen meddig jött a rendes esküvői nap....Elsiratták a lánynak a lányságát, elbúcsúztatták a régi szeretőjétől, ha voltak régi udvarlói s azoktól vett búcsút... A siratóba énekeltek a fiúk, a lányok, asszonyok, emberek... Egy jó, olyan vicces este volt ez...”*

(Páll Erzsébet, 74 éves, Ördögösfüzes)

A menyasszonysirató sajnos már nagyon ritkán fordul elő. Újabban a leány és legénybúcsú vette át a helyét.

Az esküvő napján a menyasszonyi háznál és a vőlegényes háznál is nagy a sürgés –forgás. Általában szombaton, ritkábban vasárnap már reggeltől kezdődik az ünneplés. A vőfélyek a vőlegényi háznál a vendégeket várják, reggelivel látják el őket, a menyasszonyi háznál pedig az asszonyok a menyasszonyt öltöztetik.

Ami az öltözést illeti, kevés az a falu, ahol megőrizték a népviseletet. Például Széken a fiatal pár népviseletet hord a házasságkötéskor. Más helyeken pedig a mindannyiunk által ismert fehér menyasszonyi ruhával és fekete öltönnyel találkozunk.

Nagyon fontos a zenészek szerepe, hiszen ők a jó kedvet biztosítják a vendégek számára. Miközben a násznép énekel, mulat, a vőlegény készül a várva várt napra, fölveszi ünnepi ruháját, kezét fog barátaival, majd kimegy az udvarra. Ezután a vőfély veszi át a szerepet:

*„Tisztelt örömszülők, tisztelt vendégsereg,
Beszédem értésére egy kis csendet kérek.
Cigány muzsikának szűnjön meg csengése,
Mert búcsúzásomnak most léssen kezdése.”*

A vőlegény elbúcsúzik szüleitől, testvéreitől, szomszédoktól, legénytársaitól, majd Isten áldását kéri a „nehéz és hosszú” útra.

Mielőtt még a menyasszonyi házhoz indulna a vendégsereg, fölkeresik a násznagyokat. Nagyon fontos szerepük van az eseményben. Ők a tanúk, ők képviselik a fiatal párnak az akaratát, ők látják el szükség idején tanáccsal, vagy bátorítják az új családot, egyszóval felelősek lesznek az ifjú pár házasságáért. Mezőségen „kezesek”-nek is nevezik a násznagyokat.

Az ünneplő sereg, a vőlegénnyel, násznagyokkal és a zenészekkel az élen indul el menyasszonyt kérni. A menyasszony házánál zöld ággal, virággal, piros pántlikával van díszítve a kapu. Ahhoz, hogy a vendégsereget befogadják a menyasszony udvarába, a vőlegény násznagynak különböző próbákat kell kiállnia: találós kérdésekre kell felelnie, vagy be kell segítenie a házi munkálatokba (favágás, sepregetés, stb.)

Ha ezeket a próbákat sikerült kiállni, meg kell keresni az elrejtett menyasszonyt. Ilyenkor a háziak idős, álmenyasszonyokat is előhoznak; a vőlegény különböző kifogásokkal utasítja el őket, hogy: „nincs elég foga, nem jó a látása, hogy fehér a haja.” Végül előhozzák az igazi menyasszonyt.

Ezt követően kerül sor a menyasszony búcsúztatására. Szintén a vőfély veszi át a szerepet és a következőképpen szól:

*„Ide állítom e ház virágszálát,
Mert illik elmondani fájó búcsúzását.
De sűrű könnyei borítják az arcát,
Ezért én mondom el szíve óhajtását.”*

A menyasszony elbúcsúzik szüleitől. Megköszöni nekik azt, hogy fölnevelték, bocsánatot kér, ha néha megbántotta őket. Majd sorra elbúcsúzik testvéreitől, rokonaitól, alsó és felső szomszédaitól és „minden jóakarótól.”

Ezek után a násznép, a vőfélyek irányításával, énekelve, csujogatva, a templom felé vonul. Ennek a mozzanatnak egy fontos szokása az útelzárás. A gyerekek kötéllel, vagy ággal elzárják az utat azért, hogy „ne vigyék el” szomszédjukból, adott esetben

falujukból a menyasszonyt. Ahhoz, hogy a násznép útját folytatni tudja, a násznagynak alkudozni kell a gyerekekkel egy bizonyos pénzösszeget, amit majd ki is kell fizetni.

A nászmenet vonulásakor, a kapuban és az utcán lévő figyelőket a vőfélyek pálinkával kínálják meg, „hadd igyanak a fiatalok szerencséjére”.

A templom előtt megszűnik a nótázás, a násznép bevonul a templomba. Rövid istentisztelet után a fiatalok Isten előtt is kimondják a boldogító igent.

Ezt követően a násznép énekkel, jókedvvel átvonul a kultúrotthonba. A bejárat előtt az örömanya tésztával és pálinkával szokta köszönteni a fiatalokat. A szokást Mezőségen csujogatásnak vagy „csujálásnak” nevezik .

*„ Piros rózsá, szegfű szál,
Megjött a fiatal pár,
Most jöttek az esküvőről,
A borzási oltár előtt,
Ahol esküvel fogadták,
Soha egymást el nem hagyják”*

(Tóth Mari, 64 éves, Magyarborzás)

Az ünnepi vacsorát imával szokták kezdeni. A vacsora idején néhány szokás elmaradhatatlan. Ilyen például a menyasszonyi cipő „ellopása”. A szereplők a gyerekek szoktak lenni. Ahhoz, hogy a menyasszony ne maradjon cipő nélkül, a násznagynak kötelessége váltságdíjat fizetni.

Az ételek felszolgálásakor a vőfélyek versformában szokták bemutatni az egyes fogásokat. A szakácsnők szinte egész esküvő alatt foglaltak, de megvan az a momentum, amikor ők is táncra perdülhetnek. Ilyenkor vicces jeleneteket is élvezhet a közönség: seprűvel, vagy fakanállal táncolnak, tréfálkoznak, némelyek a vőlegényt is felkérlik „még egy utolsó táncra”.

A lakodalmi szokások egyik legrégebbi mozzanata a menyasszony ellopása, elszöktetése. A tettesek általában a menyasszony fiúbarátai. Tánc közben szokott megtörténni a jelenet, akkor, amikor senki sem figyeli a menyasszonyt. Később pedig bejelentik, hogy: „Ellopták a menyasszonyt”. Ahhoz hogy a vőlegény visszakapja a

menyasszonyát, különböző ügyességi próbákat kell kiállnia. Néha a násznagyoknak is részt kell venni ezeken a próbákon.

A sült után következik az új pár megajándékozása. Falun kikiáltásnak is nevezik. Ilyenkor a vőfélyek egy vödörrel elindulnak összegyűjteni azokat az ajándékokat, amiket az ifjú párnak szántak. Ilyenkor kikiáltják, hogy: „XY ennyi pénzel ajándékozta meg az új párt, Isten éltesse sokáig”. Az idők folyamán a szokás nem változott, hanem inkább a felfogás, ugyanis az emberek nem azért vettek részt az esküvőn, mert adósok voltak, hanem inkább kötelességüknek érezték azt, hogy segíteni kell az új párnak elkezdni az életnek ez új szakaszát.

Fontos szokás a menyasszonyi tánc. A vőfélyek kijelentik, hogy kezdődik a menyasszonyi tánc. Aki szívesen táncolna a menyasszonnyal, itt van rá az alkalom, de meg kell fizetni az árát. Így, aki teheti, kifizeti a táncdíjat, és pár percig táncolhat a menyasszonnyal. Ezt szintén adományt jelentett az új pár részére.

„Minden ami jó, az hamar véget ér”- szokták mondani. Következik a reggel. Ilyenkor már kezd fölbomlani a násznép. Néha a mulatás délig is elszokott tartani, de olyan esküvőkről is tudunk, ahol a mulatság két napig is eltartott.

Az utolsó szokás a mosogatás. Ilyenkor általában a rokonok, a szomszédok szoktak összegyűlni, elmosogatják az edényeket, kitakarítják a kultúrotthont és még egy utolsót vacsoráznak és mulatnak.

A leírt szokások általánosan jellemzőek egy mai mezőségi lakodalomra. A hagyományos lakodalom több olyan mozzanatot is tartalmazott, amelyeket ma már nem gyakorolnak. Ugyanakkor a szokásdalok száma is lecsökkent. A több mint fél évszázad alatt végzett népzenei gyűjtések zenei anyaga és a szokásra vonatkozó adatok a hagyományos, régi lakodalom helyzetét tükrözik.

A lakodalom dallamai

A lakodalmi szertartás dallamkészlete „meglehetősen heterogén”²- olvassuk a Magyar Népzene Tára „Lakodalom” című kötetének a bevezetőjében. Ha megvizsgálunk egy lakodalmi repertoárt, azt figyelhetjük meg, hogy a legrégebbi népdaloktól egészen a

² MNT A III, VII 1.

legújabb slágerekig találunk példákat. A régi az ujjal keveredik, hatnak egymásra, egyszóval egy település dallamkészlete olyan, akár egy monográfia, szinte ki lehet belőle olvasni egy falunak a társadalmi fejlődését. Amint említettem, a nyugati hatások nem csak a szokásokat érintették, hanem a zenét is.

Vannak olyan települések, ahol nagyon ragaszkodnak a népzenehez, a tradícióhoz, de vannak olyan települések, ahol inkább a „könnyű zene” veszi át a vezető szerepet.

Hogy mennyire heterogén és változatos a lakodalom dallamkészlete, Vargyas Lajos is megfogalmazta: „Viszont a lakodalmi dalolás rengeteg más dallamot is odakötött ehhez az alkalomhoz, amelynek különben nincs szerves része a szertartásban; elég volt a szövegben valami utalás a házasságra, sőt a szerelemre, hogy már lakodalmassá válják valamely tájegységben. Ezért az MNT III/AB köteteiben összegyűjtött dalok „funkciója” legtöbb esetben kétes, sőt nem egyszer téves. Egy-egy változat alkalmi lakodalmi szerepe nem jelenti a dallamtípus különleges műfaját. Igazán lakodalmasnak csak azokat a jellegzetes szövegeket tekinthetjük, amelyek a lakodalom szertartásának különböző részeihez kapcsolódnak [...] Dallamai ezeknek különböző stílusokhoz tartoznak, egységes lakodalmas dallamfajta nem létezik a magyar népzeneben.”³

³ Vargyas, 2002, 329. old.

A dallamok leírása

A menyasszony házánál, a násznagy és a gazda közötti alkudozás után, az asszonyok éneklék az "A kapuba a szekér" kezdetű dalt, amelynek szövege jól illik a mozzanat tréfás hangulatához.

A dallam hangsora pentaton alaphangkészletű moll, kadenciarendje 5 5 5 1; ereszkedő dallamvonala és hangneme alapján a régi pentaton típusok közé sorolható.⁴

1.

Tempo giusto ♩ = 112

1. A ka- pu- ha a sze- kír, Jün- nek a meny- ass- sza- nyir.

A meny- asszan azt mond- ja: Nem me- nyen¹ fir- hez so- ha.
Pár- no- há- ja szó- vet- len, De- rek- al- ja tő- tet- len.

1) A 2. vsz- ban: 2) A 2. vsz- ban:

RMN/ 228, Szék, Zsoldos Mártonné Csorba Kádár Zsuzsa 18.é., gy. Jagamas J. 1950

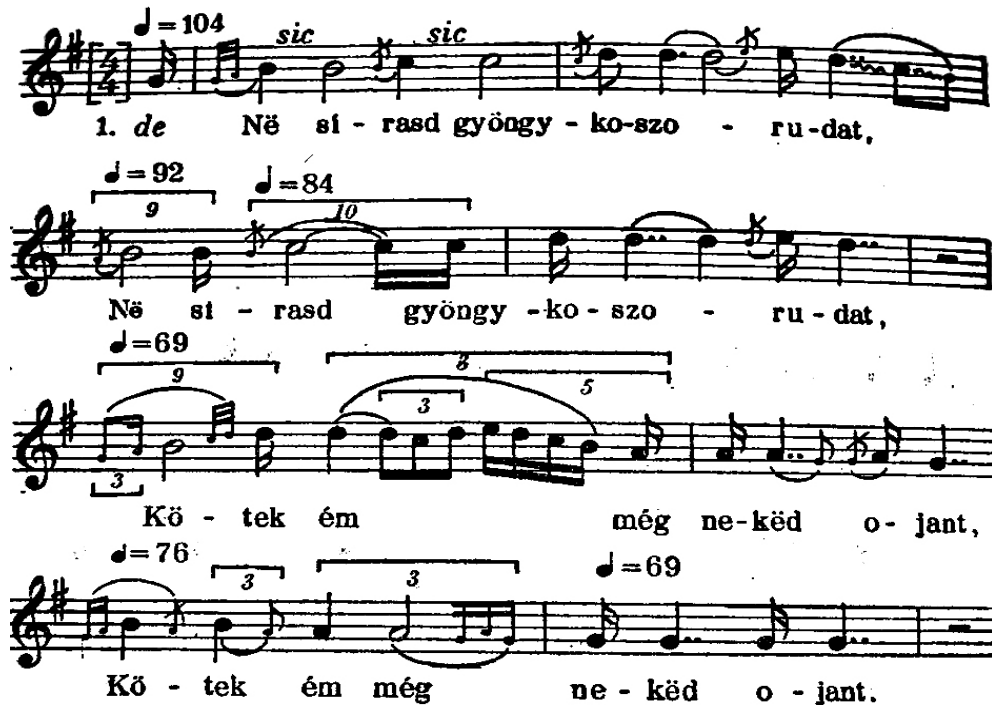
A „Ne sirasd gyöngykoszorúdat” kezdetű széki dal a hagyományos lakodalom egyik fő momentumát, a koszorú levételt kíséri. Ezt követi a kontyolás. A dallam szerkezete A A B C, verssorai 8 szótagosak. Dúr hexachord hangsora alapján a kisambitusú típusok stílusához tartozik⁵. Rokonságot fedezünk fel az előbb említett „Csikorog a szekér” kezdetű ének dallamával⁶.

⁴ RMN 228.sz., .u.a. MNT III.A.230.sz., Lajtha II. 27.sz. (hangszerkísérettel) és jegyzet 310.l., 56.sz., u.a. MNT III.A.229, 231.sz.

⁵ MNT III A/ 302 sz.

⁶ Lajtha II/ 66 sz. u. a. MNT III.A. 302 sz.

2.

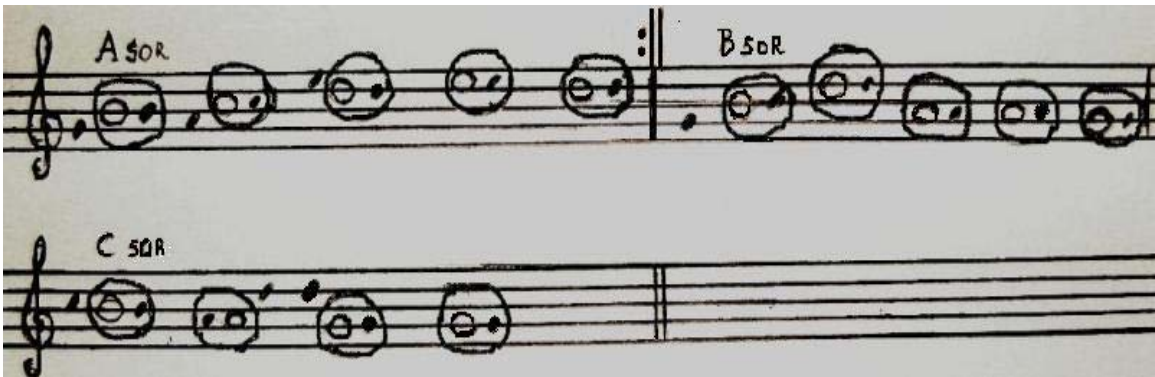

1. de Nė si - rasd győngy - ko - szo - ru - dat,
Nė si - rasd győngy - ko - szo - ru - dat,
Kő - tek ém még ne - kęd o - jant,
Kő - tek ém még ne - kęd o - jant.

MNT III A/ 302, Szék, Szabó Varga György, 64 é., Lajtha L. 1940.

Összehasonlítva a lentebbi 4. számú bővülsoros példával, megállapítható a két dallam együvértartozása: a három bővült sorból álló dallamban az A sor ismétlése elmarad; az egyes sorok hangismétlésekkel és körülírásokkal bővülnek. Bizonyítékul szolgál a két dallam váza.

Dallamváz Pl. 2(MNT/ 302) és Pl. 4 (Lajtha II/ 53)

A sor
B sor
C sor

Mikor a menyasszony elindul a szülői háztól, Széken az alábbi dallamot „ *A menyasszony szép virág...*” vagy „ *Fehér galamb ül az ágon...*” kezdetű szöveggel éneklék⁷ (3. példa) Mindkét szöveg egyértelműen utal a dalnak a szokásba betöltött szerepére: „*A menyasszony szép virág, koszorúja gyöngyvirág,*

Az a boldog vőlegény, ki azt mondj az enyém.

.....

Isten veled szülőanyám, nem viselsz több gondot reám,

Mer engem most megcsókoltál, szárnyamra elbocsátottál.

.....

Fehér galamb ül az ágon, köszönj kislány az anyádnak,

Köszönd meg a dajkaságát, a hozzád való jóságát.”

A szokás mozzanatait Lajtha L. a következőképpen írja le: „Menyasszonybúcsúztató. Régen az egész fiatalság elment a menyasszonyért, hogy elkísérje az új házba. Ezzel a dallal kísérték a szekérig, s mikor vele együtt felültek az öt kísérő lányok és asszonyok és asszonyok is, a szekér megindult, s mindnyájan énekeltek, amíg el nem távolodtak a menyasszonyi háztól.”⁸

3.

Poco rubato ♩ = cca 210

1. *Fe- hér ga- lamb ül az á- gon, kö- szönj, kis- lány, az a- nyádnak.*

Kö- szönd meg a daj- ka- sá- gát, a hoz- zád va- ló jó- sá- gát.

Kö- szö- nöm é- des- a- nyámnak, hogy fel- re- velt, mint lá- nyá- nok.

Kö- szö- nöm a daj- ka- sá- gát, s- rán- tam va- ló jó- sá- gát.

RMN/ 232, Szék, Hintós Sándorné Láposi Rózsi, 48 é., gy. Jagamas J. 1949.

⁷ Közölt változatok: Lajtha II. 26. (hangszerkísérettel és 55., u.a. MNT III A/ 311.; RMN 232. u.a. MNT IIIA/ 312)

⁸ Lajtha II. 310. l., 26.sz. jegyzet

Ennek az egyedi jellegű dallamnak a típusbeli besorolása nem található az eddig megjelent dallamkatalógusokban. Sormérete alapján, a dallama bővült sorosak, aza a jajnóták közé tartozik: a négysoros szakasz sorai 8+8 vagy 7+7 szótagúak. Szenik Ilona megállapítása szerint⁹ a dallam általános típusvonásai a következők: részleges, ereszkedő kvintszerkezet, fríg hangsor, 4 5 VII kadenciarend (az első és harmadik sorban az utolsó szótagra eső felhajlás csak egyes változatokban jelenik meg, a reális zárás az utolsó előtti szótagra esik). Ez a három vonás – együttvéve – ritkán jelenik meg. A pentaton kvintelő dallamoknál ez a kadenciarend nem számít kivételnek, de ebben az dallamban a fríg jelleg annyira uralkodó, hogy a pentaton eredetet nehéz lenne kihámozni.

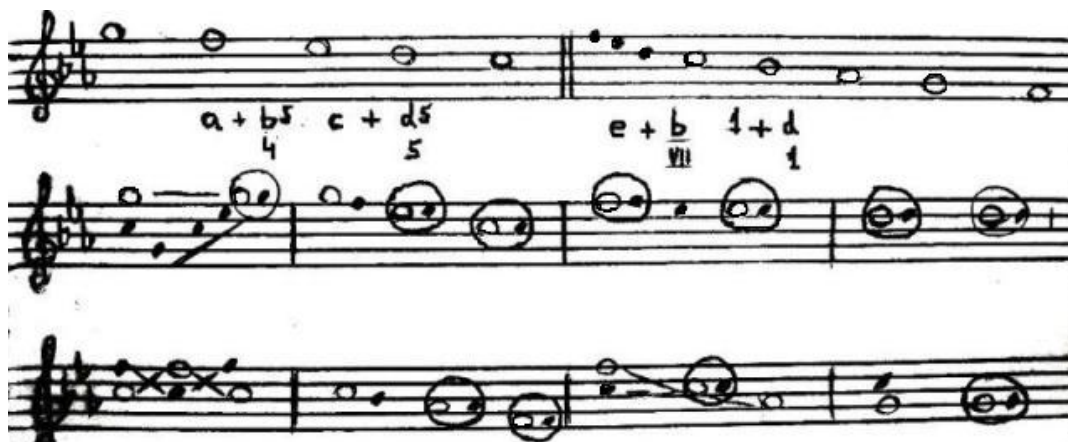
A három vonás alapján a széki dallamot egy szintén ritka, tizenegy szótagú dallam rokonsági körébe lehet besorolni. A tizenegy szótagú dallamot „A citromfa levelestől, ágastól” kezdetű szöveggel, Kodály 1914-ben, Bukovinában gyűjtötte és a Székely fonóban feldolgozta. Később számos változást ugyancsak bukovinai székelyektől gyűjtöttek. A közölt változatot a szakmunkákban egyfelől fríg, másfelől a kvintváltó dallamoknál találjuk¹⁰

A széki bővülsoros és a bukovinai tizenegyes dallam közti rokonság általánosabb szinten a dallamszerkezet képletéből, a kadenciarendből és a hangsorból derül ki. Közelebbi támpontokat kapunk, ha a két dallam teljes dallamvázának érintkezési pontjait vesszük figyelembe, eltekintve a hangismétlésektől, elugrásoktól, a szótagszám különbségeitől és – természetesen – a ritmustól, amely a széki dallamnál a jellegzetes 5/8-os képletre épül.

Az alábbi ábrán előbb az általános összefüggéseket tüntettük fel, majd a két dallam egymásra vetített váza látható (az üres hangfejek a tizenegyes, a fekete hangfejek a bővülsoros dallam vázát jelzik, az ütemvonalak 8+3, illetve 8+8 szótagnyi egységenként a dallamvonal metszéspontját határolják el; a dallamvonalak különbségeit vonalakkal, az azonosságokat karikával jeleztük).

⁹ Az alábbi leírás alapjául Szenik Ilona kéziratos feljegyzései szolgáltak, amelyeket szíves volt rendelkezésemre bocsátani)

¹⁰ Kodály 1971, 346 sz., a fríg dallamok közé sorolva; a kvintváltókhöz sorolva: Járdányi I. 119. típus és a MNT IX. 89. típus, 716-741 sz.

Az ábrából egyértelműen kiderül, hogy a két dallam rokonsága nem is távoli, hiszen a különbségek csak egyes sorok kezdeténél jelentkeznek, míg a záró képletek mind egyeznek.

A „Csikorog a szekér” kezdetű dalt akkor éneklik, amikor az asszonyok a menyasszony ládáját és minden egyéb holmiját átviszik az új házba.¹¹

A dallam három duplasoros „jaj-nóta”: a sorokban a 6+6, illetve a 8+6-os szótagszám váltakozik.¹²

4.

¹¹ MNT III A/67 sz.

¹² Lajtha II/53 sz. 323. 1.

Lajtha II/ 53. sz., Ferenciné, gy. Lajtha L. 1940.

A Mezőségeen legelterjedtebb dallamot (5.sz.) rendszerint az úton, menyasszonykísérőként éneklük, "Le az úton, le, le, le" vagy "Jaj, de szépen jövünk mi" kezdetű szöveggel. Más szövegeket is társítanak hozzá, amelyek már egyéb mozzanatokot jeleznek; a menyasszony búcsúzásakor: "Fehér galamb száll a házra,/ Édesanyám, Isten áldja", vagy amikor a nászmenet a lakodalmas házhoz érkezik: "Örömanya jöjjön ki, Itt a menyé váltsa ki".

A dallam lá-végű tetraton, dallamszerkezete AABBk, kadenciarendje b3 b3 b3 1; a népdaltípusok katalógusában a kis ambitusú régi dallamok közé sorolják.¹³ A dallam közlésének és a Jagamas J. felsorolta adatoknak az összesítése alapján, a következő falvakban gyűjtöttek változatokat: Almásmálom, Cegőtelke, Magyarberéte, Magyardécse, Szentandrás, Szépkényerűszentmárton.¹⁴

5.

The image shows two staves of musical notation in G major, 2/4 time, with a tempo marking of 'Gusto MM' and a metronome marking of '♩=138'. The melody is written on a treble clef staff. The lyrics are written below the notes. The first staff contains the lyrics: 'Fe-hér ga-lamb száll a ház-ra Fe-hér ga-lamb száll a ház-ra'. The second staff contains the lyrics: 'É-des a-nyám is-ten ál-gya É-des a-nyám is-ten ál-gya'. The notes are mostly quarter and eighth notes, with some rests.

Cegőtelke, Ferenc Berta 58 é., gy. Mann G. 1975.

Ennek a dallamnak a változatait a Mezőségeen és a szomszédos területeken – Máramarosban és a Szilágyságban – a román lakosság is lakodalmasként ismeri.¹⁵ Az idézett szilágysági dallamban (5a.példa) csupán a hangkészlet pentatonná bővülése jelenti az eltérést.

¹³ MNTK III. 93a. típus, alkalomhoz nem kötött szöveggel, Ördöngösfüzes

¹⁴ RMN 89 sz. és jegyzet 384.l

¹⁵ Lásd, többek között, RMN 89. jegyzet, Mann: 1979, 65.l., Bocşa: 2009, II. 53-59.sz.

5a.

Grup mixt

$\text{♩} = 100$

Tripom - ni - țã și-oci - rea - să, Tripom - ni - țã și-o ci - rea - să,
 Noi me - rem du - pă mi - rea - să. Noi me - rem du - pă mi - rea - să.

Bocșa 2009/ 279.sz., Ciocmani, Băbeni, vegyes csoport, gy. Bocșa I. 2007.

Az 5. példánál említett szövegeket Szépkényerűszentmártonban egy rokon dallammal is éneklük. Itt az első dallamsor ugrásai az oktávig terjesztik az ambitust. A moll hangsorban a dallamfordulatok a pentaton alapvázatot emelik ki; a kadenciarend 5 b3 b3 1; az 5. és 6. példa dallamának az utótagja áll legközelebb egymáshoz.¹⁶

6.

Tempo giusto $\text{♩} = 92$

1. Le az ut-cán, le, le, le, Pi-ros ró-za lë-ve-le.
 Sza-kasz-tot-tam bē-lől- lē, Itt van a ke-be-lem-be.

RMN/ 132: Szépkényerűszentmárton, Harangozó Ilona 66 é., Varga Istvánné Harangozó Anna 75.é. gy. Jagamas J. 1954.

¹⁶ RMN 132, Lajtha I.5. és 7.sz, u.a. MNT III.A.214. és 379.sz.

A vőlegényes házhoz érve újabb alkudozás folyik a menyasszony bebocsátásáért. Ezalatt a násznép az „Örömanya bentről jöjjön ki ” kezdetű dal énekl. A dallam kisambitusú újabb stílushoz tartozik. Sorai a dúr hexachordon belül szekundonként szekvenciásan ereszkednek le, ami a 4 3 2 1 kadenciasorból is kiderül.

A szakirodalomban népszerű ivónótaként tartják számon. A szlovák eredet is feltételező.¹⁷

7.

Tempo giusto ♩ = 108

Ö - röm - a - nya (ben - nőt / bent - ről) jöj - jen ki,
 El - hoz - tuk a pár - nát, vát - so ki!
 Ö - röm - a - nya bent - ről nem jön ki,
 For - dit - suk az ök - ret, hajt - son ki!

MNT III A/ 232, Szék, Ungvári Mártonné, Prúzsza Zsuzsanna, 48 é., gy. Jagamas J., 1949

A következő dal funkciója nem egyértelmű, de vannak benne lakodalmi formulák. Például az 5. versszaka a hagyományos lakodalom egyik momentumához, a kontyoláshoz kapcsolódik: „Pártám, pártám, gyöngyös pártám, / Leánykori szűz koronám.” A lakodalom során két alkalommal szokták énekelni: amikor a menyasszonyért mennek vagy este, a menyasszonytánc után.

Dallama dúr hangsorú, valószínűleg műdal eredetű; a négysoros strófa a végén toldással bővül.¹⁸

¹⁷ MNT III A/ 232. sz.; MNTK IV. 49. típus; Kodály – Vargyas 1971, 486 sz. a szlovák eredetű dallamoknál

¹⁸ RMN 256 sz. és jegyzet 426.l., u.a. MNT III A/ 853 sz., Jagamas J. gyűjtése.

8.

Tempo giusto ♩ = 80-84

1. É-des-a-nyám, gyűjts gyér-tyá-ra, Jön a lá-nyad va-csa-rá-ra.
 Nem jön hoz-zád la-ká-sá-ra, Csak hoz-zád jön va-cso-rá-ra.
 ha-te-ha-te-ha.

RMN/ 256, Zselyk, csoport, gy. Jagamas J., 1954

A széki lakodalomban, mikor elérkezett a kontyolás ideje, a menyasszonyt táncba küldték; a násznagy és a nászasszony gyertyákat gyújtottak és szétosztották a vendég asszonyok között, a vőfély ekkor elbúcsúztatta a menyasszony lányságát. Az asszonyok, égő gyertyával a kezükben és énekelve kigyóvonásban körbetáncolták a helyiséget, úgy, hogy bekerítsék és a kontyoló szobába sodorják a menyasszonyt. Tánc közben énekelték az alábbi dalt (9. példa).¹⁹

A két 8+6 és két 11 szótagú sorból álló dallamstrófának az első felére szóismétléssel bővült verssorokat énekelnek, míg a második felére szövegpótló szótagok kerülnek. A dallam hangsora dór, kadenciarendje 5 4 2-5 1; ezek a jellegzetességek a siratóstílus újabb típusaihoz sorolják.²⁰

¹⁹ Lajtha II. 106.sz. u.a. MNT III.A. 777-778. sz.

²⁰ MNTK II. 33.típus

9.

Tempo giusto ♩ = cca 138

1) 2) 3) 4)
1. El-vez-tettem sár-go lo-vam pat-ko-ját, pat-ko-ját,
5) 6) 7) 8)
A kis vő-fi még-ta-lál-to ja nyo-mát, a nyo-mát.
9) 10) 11)
Na na na na na na na na náj náj náj,
12)
Na na na na na na na na náj náj náj.

MNT III A/ 777, Szék, Ungvári Mártonné Prózsa Zsuzsanna 40 é. gy. Lajtha L. 1940.

2. Elvesztettem a pártámot, nem bánom, nem bánom,
Csak a régi szeretőmet sajnálom, sajnálom.
Na, na, na
3. Ha leveszik a pártámot, nem bánom, nem bánom,
Csak szép régi leányságom sajnálom, sajnálom.
Na, na, na,.....

A következő dalt a lakodalom végén szokták énekelni, lassú csárdást járva. Szövegének első fele tréfás mulatozó, második fele szerelmi dal. A Mezőségen bomló táncként is említik. Változatait Széken gyűjtötték.²¹

Dallamszerkezete A A B C, szótagszáma 6+6+8+6, kadenciarendje 4 4 4 1. a Rákóczi dallamkör sajátosságait ismerhetjük fel a bõmásodos fríg hangsorú dallamban.

²¹ RMN, 195. sz. jegyzet, 413. l.)

10.

♩ = 116

1) 3) 2) 3)

1. Ha - rag - szik a gaz - da,

♩ = 112

3) 4) 2) 5)

accel. - - al.. ♩ = 120

Hogy münk itt mul - la - tunk,

5) 6) 7) 8) 3)

Hej, vi - gye el a há - zát,

9)

De münk itt ma - ra - dunk!

MNT II A/ 906, Szék, Sipos György Sándorné Juhos Zsuzsanna, 60 é., gy. Lajtha L. 1940.

A "Víg gazda, víg vendég" kezdetű dalt Ördögösfüzesen a lakodalomban többször is énekelték. Először az úton, amikor a menyasszonyt a vőlegény házához kísérték, majd mikor a násznép odaérkezett és hajnal fele a lakodalomban lassú csárdást jártak rá. A lakodalmat követő napon az öregek ezt énekelték az úton, mikor "hérészbe" mentek.²²

A dallam dór hangsora és 5 4 2 1 kadenciarendje alapján a sirató stílusba tartozik. A dallamstrófa a harmadik sortól kezdődően ismétlésekkel hét sorra bővült, így ebben a formában a jaj-nóták közé tartozik. A bővült utótagot nem verssorokkal, hanem szövegpotló szótagokkal éneklük.²³

²² RMN 303 sz. és jegyzet 440.l., u.a. MNT III.A. 845.sz.

²³ Lásd Szenik: 1998: 32. példa és elemzése.

11.

Quasi giusto

Vig a gaz- da, vig a ven- dég (á).

vig az a- párn *acc* fi- a min- dig.

Áj- lá- lá- láj, lá- jáj- lá, (á)

lá- lá- lá- láj, láj- láj- lá, (á)

Lá- lá- jő- jőj, láj- láj- lá, *rit.*

Áj- lá- lá- láj, láj- láj- lá, (á)

lá- lá- lá- lá, lá- lá- lá.

RMN/ 303, Ördögösfüzes, Borzási Ferenc 63 é. gy. Jagamas J. 1954.

A széki lakodalomban hajnalban, amikor a vendégsereg már oszlani kezd, a zenészek játsszák, a vendégek tánc közben éneklik a Lassút. Ez az utolsó tánc.²⁴

²⁴ Lajtha II.25.sz. Szék, Csoportos ének, Ferenczi és bandája kíséretével. gy. Lajtha L. 1940.

. Egy ördögösfüzesi változata alkalomhoz nem kötött szöveggel RMN 39.sz.

Az összefoglaló táblázat feltünteti a dallamok és szövegek szerepét a lakodalom folyamatában, valamint a dalok lelőhelyét.

Összefoglaló táblázat

Mozzanatok	Pl. sz.	Szöveg	Helység
Menyasszonykísérés közben	1.	A kapuba a szekér	Szék
Menyasszony búcsúzó, — - indulás	2. 3. (5.)	Ne sirasd gyöngykoszorúdat A menyasszony szép virág Fehér galamb ül az ágon Fehérgalamb száll az ágra	Szék Szék Szék Cegőtelke
Úton a vőlegényes házhoz - Ágyvitel - Menyasszonykísérés	4. 5-6	Csikorog a szekér Jaj de szépen jövünk mi Le az utcán, le, le, le	Szék Szépk. szentmárton Változatok: Almásmálom, Magyarberéte, Magyardécse Szentandrás
A lakodalmas ház előtt	7. (5.)	Örömanya bentről jöjjön ki Örömanya jöjjön ki	Szék Szépk.szentmárton
Pártabúcsúzó	8.	Édesanyám, gyújts gyertyára	Zselyk
Kontyolás, kontyolás előtt	9.	Elvesztettem sárga lovam patkóját	Szék
Vendégküldöző	10.	Haragszik a gazda	Szék
Hajnali ének	11.	Víg a gazda, víg a vendég	Ördöngösfüzes
Utolsó tánc	12.	Elmenyek, elmenyek	Szék

Összefoglalva a fentieket, megállapítható, hogy az északmezőségi falvakban a legelterjedtebb dallam az 5. sz. és ennek típus rokona a 6. sz. példa, amelyeket a változó szövegek kapcsolnak a szokás különböző mozzanataihoz. Ezeknek a dallamoknak a

változatai a román lakosság körében a Mezőségen kívül Máramarosban és a Szilágyságban is ismertek.

A bemutatott példákban kiviláglik, hogy Széken a legváltozatosabb a lakodalmi dallamkészlet (8 különböző dallamot használnak) és ugyanitt kapcsolódnak legszorosabban az egyes dallamok és szövegek a lakodalmi funkcióhoz, valamint a szokás egyes mozzanataihoz.

A több mint fél évszázad folyamán összegyűjtött adatok számbavétele lehetővé teszi, hogy a dallamkészlettel párhuzamosan, a ma már lényegesen átalakult mezőszégi lakodalmi szokások hagyományos menetéről is rekonstruált képet alkossunk.

Bibliográfia

- MNL: *Magyar Néprajzi Lexikon I- IV kötet*, Akadémiai Kiadó, Budapest 1977-1982
- MNT III:*A Lakodalom, A Magyar Népzene Tára*, sajtó alá rendezte Kiss Lajos, Akadémiai Kiadó, Budapest 1955.
- MNTK: *A magyar népdaltípusok katalógusa I.* (I-II-III-IV fejezet), összeállította Dobszay László és Szendrei Janka, Magyar Tudományos Akadémia, Zenetudományi Intézet, Budapest, 1988
- Almási 1968: *Repertoriul de cântece populare românești la maghiarii din Braniștea*, în: Revista de Etnografie, tom. 13, nr. 2, 1968, pag. 171-179, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București.
- Bocșa 2009: *Muzică vocală tradițională din Sălaj, vol. II*, Media Muzica, Cluj-Napoca, 2009. nr. 53-56
- Jagamas-Faragó 1974: Jagamas János- Faragó József: *Romániai magyar népdalok*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1974
- Kodály 1971: *A magyar népzene*. A példatárt szerkesztette Vargyas Lajos, V. kiadás, Zeneműkiadó, Budapest, 1971
- Lajtha 1954 : Lajtha László: *Szépkenyerűszentmártoni gyűjtés*, Népzenei monográfiák I, Zeneműkiadó, Budapest, 1954
- Lajtha 1954: Lajtha László: *Széki gyűjtés, Népzenei monográfiák II*, Zeneműkiadó, Budapest, 1954
- Mann 1979: Mann Gabriella: *Răspândirea unei melodii de nuntă din Câmpia Transilvaniei*, in Samus II, Dej, 1979, 63-66.
- Szenik 1999: Szenik Ilona: *Adalékok a bővültsoros népdalok kérdéseihez*, Zenetudományi írások, Kriterion Kiadó, Bukarest, 1999, 158-210.
- Vargyas 2002: Vargyas Lajos: *A magyarság népzeneje*, Planetár Kiadó, Budapest, 2002